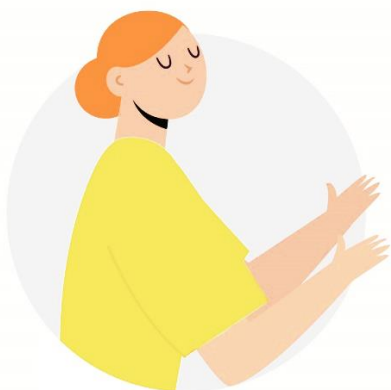

OPEN MINDS IO2-A5 Доклад

**Транснационален изследователски анализ на пътищата
за дерадикализация към социално включване**

KA2 - Сътрудничество за иновации и обмен на добри практики

KA205 - Стратегически партньорства за младежи ID на формуляра: KA205-66AB2BEC

Изготвено от MIITR през февруари 2023 г.

SOSU ØSTJYLLAND - Дания

MIITR - Словения

STANDO LTD - Кипър

FRAMEWORK - Италия

ХОРИЗОНТ Проконсулт - България

Innovation Hive - Гърция

PFE - Проекти за Европа - Белгия

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Съдържание

Въведение	1
1. Методология	3
2. A1: Етнографски пътувания на терен	3
3. A2: Събиране и анализ на житейски истории	4
3.1. Белгия	4
3.2. България	5
3.3. Кипър	5
3.4. Дания	5
3.5. Гърция	6
3.6. Италия	7
3.7. От цял свят	7
3.8. Словения	8
4. A3: Събиране и оценка на политиките за социално включване на младите хора в участващите страни	9
4.1. Част I: Събиране на социални политики	9
4.1.1. Белгия	9
4.1.2. България	10
4.1.3. Кипър	12
4.1.4. Дания	33
4.1.5. Гърция	14
4.1.6. Италия	15
4.1.7. Словения	16
4.2. Част II: Оценка на социалните политики	18
4.2.1. Профили на участниците	18
4.2.2. Общи въпроси за дерадикализацията	18
4.2.3. Мнения на участниците относно съществуващите политики/практики	20
5. A4: Проучвания на възприятията в участващите в проекта държави	23
Заклучение и препоръки	26
Литература и уеб източници	28

KA2 - Сътрудничество за иновации и обмен на добри практики

KA205 - Стратегически партньорства за младежи ID на формуляра: KA205-66AB2BEC

Въведение

Open Minds е транснационален проект, който има за цел да изследва и да се бори с явлението радикализация, както и да разбере съвременните тенденции на екстремизъм и радикализация, които се разпространяват в социалните медии, и как това влияе на обществото, особено на младите хора. Настоящият доклад е част от интелектуален продукт 2, който се фокусира върху събирането и анализирането на пътищата за дерадикализация и стратегиите за излизане от ситуацията в различните възрасти и полове, за да се насърчи социалното включване на младите хора. Дейностите по интелектуален резултат 2 ще започнат с организирането на етнографски пътувания на терен в районите, свързани с екстремна радикализация в страните от консорциума (Белгия, България, Кипър, Дания, Гърция, Италия и Словения), и с проучването на съществуващите в тези райони мерки по отношение на дерадикализацията и социалното приобщаване. Етнографските данни от тези теренни пътувания ще бъдат сравнени с наративен анализ на пътищата на дерадикализация на по-късен етап. Източникът на данни за наративния анализ на пътищата на дерадикализация ще бъдат онлайн житейски истории за радикализацията и опита за излизане от нея на бивши радикализирани лица (религиозни и политически). Тези разкази ще бъдат систематично анализирани и терминализирани, а резултатите от този качествен наративен анализ ще бъдат използвани за разбиране на пътищата за излизане и стратегиите за откъсване от поляризацията и радикализацията. За да допълнят този анализ, партньорите по проекта ще оценят и местните политики и програми за социална интеграция на младежите, като се съсредоточат върху големите метрополни райони на страните по проекта.

Основният резултат от дейностите на IO2 е да се предостави конкретна и подробна информация за тенденциите и факторите, определящи дерадикализацията и нерадикализиращите идентичности, с акцент върху насърчаването на социалното приобщаване на младежите, като се отговори главно на следните въпроси:

- Как социалното приобщаване е свързано с пътищата на дерадикализация в различните възрасти и полове и с нерадикализиращите идентичности?
- Как различните местни участници се адаптират или дистанцират от насърчаваните от ЕС схеми за противодействие на дерадикализацията?
- До каква степен и кои политики и програми за социално приобщаване формират социално-екологичната устойчивост?

1. Методология

Интелектуален резултат 2: Събиране и анализ на пътищата за дерадикализация към социално включване включва пет ключови дейности:

- A1: Етнографски пътувания на терен
- A2: Събиране и анализ на житейски истории
- A3: Събиране и оценка на политиките за социално включване на младежите в страните, участващи в проекта
- A4: Проучвания на възприятията в участващите в проекта държави
- A5: Обобщаващ доклад за дерадикализацията и социалното включване

Тези дейности бяха извършени с помощта на различни методи, като въпросници, интервюта и кабинетно проучване, като по-подробното изпълнение на всяка дейност е обяснено в съответния раздел на настоящия доклад. Резултатите бяха анализирани и събрани в настоящия доклад и ще бъдат използвани за по-нататъшното развитие на проекта.

2. A1 : Етнографски пътувания на терен

Във всяка страна партньор бяха организирани етнографски пътувания на терен, за да се посетят кварталите, свързани с екстремна радикализация, с акцент върху различните видове екстремизъм:

- крайно десен, крайно ляв и ислямистки екстремизъм (Дания),
- крайно ляв/анархистки екстремизъм (Гърция),
- крайно десен екстремизъм (Словения),
- поляризация, дължаща се на нестабилна политическа ситуация (България),
- расизъм и нетолерантност (Кипър),
- религиозно вдъхновена радикализация (Италия),
- Ислямска радикализация (Белгия).

Дейност A1 послужи като основа за дейност A3, тъй като използвахме качествени методи, за да получим първоначалните данни, необходими за проекта - тя ни позволи да влезем в контакт с местни НПО и всички други лица, участващи в процеса на дерадикализация, като професори, политици, работници в сферата на социалните услуги, журналисти и др. С това събрахме информация за националните социални

политики и мненията на експертите за тях. Особено внимание обърнахме на динамиката на половете в тези квартали, както и на други маркери за социална идентичност и маргинализация.

3. A2: Събиране и анализ на житейски истории

Историята за живота на дерадикализирани лица бяха събрани от голям набор от съществуващи онлайн ресурси. Тези онлайн ресурси включват житейски истории на лица, които са напуснали радикалната среда (в писмен и видео формат). Партньорите по проекта проучиха най-различни източници, включително НПО и други текущи проекти на ЕС, както и такива, завършени в миналото, за да намерят примери за дерадикализирани лица. Бяха събрани и международни истории от САЩ и Обединеното кралство.

3.1. Белгия

В всички истории има подобна основа за тийнейджъри, които се радикализират и се отделят от приятелите и семейството си, за да бъдат промити с новата вяра, свързана с исляма. Те са лесни за манипулиране поради възрастта си, тъй като повечето тийнейджъри търсят бунт, който може да се използва за превръщането им в радикализирани граждани. В един от случаите се стига дори дотам, че човек да мисли за собствения си живот като за нищо не струващ:

"Мислех си, че нямам какво да губя, а имам какво да спечеля. Ако умра, ако ме застрелят или нещо друго, няма да загубя нищо, освен живота си."

Лицата от историите са променили възгледите си след среща с екстремисти, които са представили информацията по рационален и обоснован начин, обикновено като са изопачили истината или са скрили някои факти. Едно от лицата е открило ислямистките учения онлайн, където участието му го е накарало да се почувства част от по-голяма кауза. Процесът на дерадикализация на тези лица е бил подкрепен от семействата им, които първоначално не са знаели за екстремистките им наклонности.

3.2. България

Обща тема е значението на семейната и училищната среда за хората, които преминават през такива трудни периоди. В откритите случаи виждаме значението на личната сила и помощта отвън, за да се прекъсне радикализацията и да се поеме по различен път.

Разкази на български жители говорят за радикализация, свързана с националността (роми) и религията (ислям). Екстремистките възгледи са им били предадени от или заради семействата им, като не са имали друг избор, освен да ги следват поради застрашаващи живота последици. Единственият начин за спасение е бил да се преместят от средата, обикновено в друга държава. Една от историите показва доказателство за това как самотата и изоставянето могат да доведат до радикализация, тъй като лицето е попаднало в капана на наркотиците и екстремизма, след като баща му го е оставил сам с майка му. Това доказва, че външната помощ понякога е единственото нещо, което може да помогне на радикализирани лица:

"Никога не съм разбирал колко лоша е била житейската ми философия, че е била пълна с агресия, докато не получих външна подкрепа и не започнах да се променям."

3.3. Кипър

Историите от Кипър говорят за промяната и значението на общественото мнение. Те показват властите, които злоупотребяват с властта си, за да налагат мнението си на другите, например училищните настоятелства и църквите, както и силата на колективното мнение, например омразата между феновете на различни футболни клубове. Общественото мнение все още притежава голяма сила за формиране на начина на мислене на индивида, както в положителен, така и в отрицателен смисъл.

3.4. Дания

Поради големия брой имигранти и различните култури, раси и религии в страната се наблюдават различни примери за радикализация (ислямистка, крайнодясна, расова). Тя се разпространява чрез социалните медии и организирани събития за радикализирани хора. Има няколко примера за успешни дерадикализации и държавни програми (за излизане и дерадикализация), които помагат на жертвите да си върнат

живота. Свързването с хора, които са преминали през същия опит, и предлагането на подкрепа може да изиграе значителна роля в дерадикализацията:

"По онова време чувствах, че колкото повече хора са срещу мен, толкова повече усещам, че съм на пътя на истината. Всички ние участвахме в промиването на мозъци и вербуването на други хора. Искане ми се някой да ме беше хванал, да ме беше разтърсил добре и да беше казал: "Слушай, скъпа, това не е истината".

3.5. Гърция

В Гърция екстремисткото насилие и радикализацията са интензивни, особено политическото насилие, а решения не съществуват. Това е тревожно явление, което започва да се формира в много ранна възраст, когато политическите партии започват своята дейност и разпространяват идеологията си в училищата.

В интервютата събитията, свързани с насилие, се описват като нещо очаквано и някак нормално. Лицата са убедени, че целта им е била екипът да действа като наказател срещу порочната и корумпирана гръцка политическа система. Друг общ елемент, който интервюираните споменават, е колко лесно е да станеш член и да останеш ангажиран - лицата от разказите са били привлечени в училище в ранна възраст, или от по-възрастни вербовчици, или от младежи на същата възраст. Тъй като задачите и процесът на присъединяване не са изисквали усилия, не се е стигало до размисли и е било злоупотребявано с невежеството на младежите. Радикализираните групи също задоволяваха нуждата от принадлежност и участие в нещо, така че създаването на възможности за социално включване и информиране на младите хора е от изключителна важност.

"Ако ме попитате защо станах член, ще ви кажа, че в дъното на съзнанието ми нямаше ясни причини. Просто бях убеден от някои деца, които дойдоха при мен и ми разказаха за проблемите, пред които е изправено гръцкото общество. Поради невежество и въз основа на някои случки от моя живот чужденците и бежанците са сериозен проблем за гръцкото общество. Аз произхождам от семейство, което донякъде приемаше подобни възгледи, но не до такава степен. Така че няха морални бариери."

3.6. Италия

Четири италиански истории разказват за религиозна джихадистка радикализация. Всички лица започват радикализацията чрез приемане на исляма и бавно прилагане на по-силни и по-крайни мерки. Това е подчертано чрез сключване на брак и/или запознанство с вече мюсюлманско лице. Във всички истории целите на лицата са били да се преместят в халифат, обикновено в Сирия или Ирак, като някои от тях са били изгонени от Италия. За разлика от повечето европейски чуждестранни бойци/екстремисти, нито един от тези италиански джихадисти не е лежал в затвора, нито пък е участвал в престъпни банди или търговия с наркотици. Те не са били директно вербувани от въоръжена група чрез процес "отгоре надолу", а вместо това активно са търсили контакти с различни посредници чрез процес "отдолу нагоре". За разлика от други западноевропейски държави, вътрешната джихадистка сцена в Италия е сравнително малка и фрагментирана. Тя все още се доминира от отделни лица или най-много от малки "първични клъстери", често основани на съществуващи преди това лични връзки.

3.7. От цял свят

Историята от САЩ и Обединеното кралство затвърждават предишните констатации - примери за ислямистки, хомофобски и крайно десен екстремизъм. Всички лица са били конвертирани на много ранна възраст и дерадикализирани с външна помощ от групи, терапия и младежки работници.

3.8. Словения

Случаите на дерадикализация в Словения са много малко, а в медиите не са публикувани реални истории за (де)радикализирани лица - дори в статии, интервюта или други онлайн публикации. Вместо това бяха проучени модели за предотвратяване на дерадикализацията:

1. **Моделът Р-О-О за дерадикализация** - адаптиран към словенския контекст модел за реакция на цялото общество за предотвратяване на радикализацията, водеща до насилие, беше разработен през 2018 г. от Райко Козмел.
2. **Мрежата за повишаване на осведомеността за радикализацията (RAN)** е мрежа от преки специалисти в Европа, които работят с хора, които са били радикализирани или са уязвими към радикализация. През 2016 г. стартира RAN в Словения, но през последните години поради неформалност и липса на признание на важността на подобен координационен център от страна на държавата, тя не постигна големи успехи.
3. На европейско равнище организацията, която се занимава с младежко консултиране срещу радикализацията, е **ERYICA (Европейска агенция за младежка информация и консултиране)**. В Словения общите консултантски центрове предоставят основна информация и консултации на семействата, които ги посещават, за да решат проблемите си и да получат помощ.

4. А3: Събиране и оценка на политиките за социално приобщаване на младите хора в участващите страни

Този раздел се състои от резултатите от кабинетното проучване (част I), при което проучихме и събрахме съществуващите политики и практики, свързани със социалното приобщаване, и от работата на терен (част II), при която въз основа на подготвени въпросници събрахме мненията и опита на експертите относно съществуващите политики и практики в областта на PVE (Предотвратяване на насилствения екстремизъм) в гореспоменатите области, като обърнахме специално внимание на младежкия сектор и подчертахме акцента върху пола - най-вече овластяването на жените по държави партньори.

4.1. Част I: Събиране на социални политики

Всеки партньор събра 3-5 съществуващи политики и практики, свързани със социалното включване в областите на дейност А1. Всяка инициатива беше очертана в зависимост от нейната цел, продължителност/период на изпълнение и създатели. Наблегнахме на намирането на конкретни споменавания на действия за дерадикализация на младежи, превенция на екстремизма и овластяване на жените, но също така и споменавания на идентифицирани заинтересовани страни, статистически данни за текущото състояние или показатели за успех. В крайна сметка всеки партньор оцени ефективността на изпълнението на инициативите до момента. Набелязахме всички нерешени пропуски и възможни решения/препоръки.

4.1.1. Белгия

Белгия подкрепя и насърчава всеобхватен и приобщаващ подход към борбата с тероризма и придава особено значение на баланса между аспектите на превенцията, репресията, реинтеграцията и рехабилитацията. Подобен подход изисква тясно сътрудничество и координация между различните участници, области на политиката и нива на властта от федерално до местно ниво. Този всеобхватен подход се координира от Координационното звено за анализ на заплахите (КЗСИ). Бяха идентифицирани четири инициативи: План за действие за превенция на насилствения екстремизъм, CoPPRa, Обучение за надзиратели в затворите: Идентифициране на признаци на

радикализация и Обучение на служителите на приемните центрове за превенция и докладване на радикализация.

1. **Планът за действие за превенция на насилствения екстремизъм** е рамка, според която местните работни групи координират реакцията на CVE (Countering violent extremism) сред служителите на местните служби за сигурност, общините, НПО и социалните служби.
2. **Проектът "Полицейска работа в общността и превенция на радикализацията" (CoPPRa)** има за цел да подобри капацитета на полицейските служители от първа линия за превенция на радикализацията.
3. **Обучение за надзиратели в затворите: Идентифициране на признаци на радикализация** е инициатива за обучение, управлявана от Министерството на правосъдието, която е насочена към ограничените познания на персонала на затворите за разпознаване на признаци на радикализация.
4. **Обучението на служителите на приемните центрове за предотвратяване и докладване на радикализацията** отговаря на въпросите на служителите относно радикализацията, предотвратяването, идентифицирането и справянето с нея в приемните центрове и гарантира докладването на компетентните органи.

Като цяло отзивите от инициативите за обучение са много положителни и са довели до бързо и по-добро ранно откриване на признаци на радикализация или подготовка за нападение. Броят на докладите се е увеличил драстично, а качеството на докладите и тяхното контекстуализиране са се подобрили. Парламентарната комисия, отговаряща за полицейските сили, прецени, че програмите за обучение трябва да бъдат възпроизведени. Местните инициативи са наясно със ситуацията в своите общности и се ползват с доверието на общностите, от които са част, но се възползват от съществуващия (академичен) експертен опит в областта на радикализацията.

4.1.2. България

Основните действащи лица в България в сферата на П/ЗБП са предимно от сектора на обществената сигурност, докато превенцията на радикализацията не е достатъчно призната като част от мандата на специалистите на първа линия (като образованието и социалните услуги) и не е интегрирана в тяхната работа. За разлика от тях, недържавните участници не са достатъчно ангажирани с превенцията. Няма

специализиран самостоятелен координационен орган, който да контролира разработването на конкретни програми за P/CVE и тяхното изпълнение. Различни правоприлагащи органи, като Гранична полиция и Главна дирекция за борба с организираната престъпност, обаче отговарят за наблюдението и противодействието на различни рискове, свързани с насилствения екстремизъм и тероризма. Държавната агенция "Национална сигурност" (ДАНС) следи за радикализацията и насилствения екстремизъм, като използва явни и тайни средства (използване на агенти и информатори, наблюдение и т.н.) въз основа на информация, получена от чуждестранни разузнавателни служби.

В България бяха идентифицирани четири конкретни инициативи:

1. Ролята на гражданското общество в инициативите за борба с радикализацията и **тероризма** е описана в **Националната стратегия за борба с радикализацията и тероризма (2015-2020 г.)**. Въпреки активната роля, отредена на неправителствените организации и гражданското общество в Стратегията, нейното изпълнение се характеризира със значително изоставане, тъй като тя не разполага със специален бюджет.
2. **КОННЕКТ - Документът за страната относно факторите за радикализация и насилствен екстремизъм на макроравнище в България** описва обстоятелствата, при които се е появила радикализацията, институционалния преглед и специфичните фактори в България. Изследването е направено като част от картографирането на движещите сили на радикализацията и насилствения екстремизъм в Близкия изток и Северна Африка и на Балканите
3. **"Журналистически умения"** е семинар, ръководен от YMCA Добрич (НПО), който има за цел да повиши осведомеността за ролята на медиите и разказите, свързани с теми като език на омразата, национализъм, дискриминация, расизъм, хомофобия и др. Общата цел е да се повиши устойчивостта на младите хора към различни форми на нетолерантност, групова омраза, насилие и екстремизъм.
4. Мисията на **програмата за обучение на киберскаути** е да създаде общност от деца, които демонстрират осъзнато, отговорно и безопасно поведение онлайн и го популяризират сред своите връстници. Това едновременно повишава устойчивостта на младежите към онлайн прояви на групова омраза и им дава възможност да разпознават речта на омразата и да знаят как да я докладват.

В България няма достатъчен капацитет и опит на практикуващите на първа линия за предотвратяване на радикализацията. Съществува предимно ориентиран към сигурността подход към едно сложно явление, изискващо междуведомствено сътрудничество и култура на доверие между различните заинтересовани страни, като местната полиция, местните общности и гражданското общество.

4.1.3. Кипър

Бяха идентифицирани три инициативи:

1. **Отделът по въпросите на равенството между половете** към Министерството на правосъдието и обществения ред е правителствената служба, която носи основната отговорност за формирането, координирането и прилагането на правителствената политика по въпросите на равенството между половете, както и за наблюдението на международното развитие. Въпреки мерките и методите, прилагани от звеното, то не внася някои радикални решения за предотвратяване на крайните гласове, които създават и поддържат неравенството. Вместо това те предлагат финансова и правна подкрепа на социални групи, принудени да поемат ролята на защитници на правата на жените и да намерят тези консервативни гласове срещу тях.
2. **Средиземноморският институт за изследване на пола** е водеща неправителствена организация, която насърчава равенството между половете и правата на жените в Кипър и Средиземноморския регион.
3. Асоциацията за исторически диалог и изследвания основава **Дома за сътрудничество**. Това е своеобразен общностен център, разположен точно в средата на разделителните линии на Кипър. С него се полагат усилия за сближаване на кипърските гърци с кипърските турци. Той се стреми да подкрепя и предоставя място за инициативи, които насърчават диалога и взаимодействието между хора с различен расов, религиозен и езиков произход на местно, регионално, европейско и световно равнище.

Представените инициативи работят на три различни равнища: правителствено (отдел "Равенство между половете"), институционално (Средиземноморски институт за изследвания на пола) и социално (Дом за сътрудничество). Всички те имат за цел да намалят радикалното поведение и дискриминацията срещу малцинствата, особено по отношение на пола. Все още липсва политика, която да свързва правителствените,

социалните и институционалните/академичните политики и практики по начин, който да отговаря на опита и нуждите на гражданите.

4.1.4. Дания

Бяха набелязани четири инициативи, някои от които се финансират и управляват от SIRI, Датския национален център за превенция на екстремизма. Датският подход за превенция и противодействие на всички видове насилствен екстремизъм и радикализация, независимо дали те са политически или религиозни, се основава на систематизирано многоведомствено сътрудничество между различни доставчици на социални услуги, образователната система, системата на здравеопазването, полицията и службите за разузнаване и сигурност, което се развива в продължение на десетилетие.

1. **Корпусът за диалог** е съставен от хора с етнически малцинствен произход и - в различна степен - с опит в областта на негативния социален контрол или други подобни. Корпусът провежда семинари за млади хора и родители от етнически малцинства.
2. **Мрежата за формиране на мнение** (2017-2018 г.) се състоеше от хора, които сами са се изправили - или са искали да се изправят - срещу потиснически норми и негативен социален контрол. Членовете на мрежата изнасяха презентации, пишеха постове в блогове и др.
3. Инициативата **"Работилница за диалог по въпросите на радикализацията и дискриминацията"** е базирана в Орхус и съществува от 2012 г. Тя е насочена към най-възрастните ученици от началното училище и първата година от горния курс на средното образование. Усилията са насочени към предотвратяване на екстремизма и радикализацията чрез провеждане на семинари, които съчетават комуникация, диалог и упражнения.
4. Докладът **"Устойчивост срещу радикализацията и насилствения екстремизъм"** е резултат от проучването, проведено чрез изследователска работа на терен в избрани датски среди с висок риск да бъдат засегнати от екстремистки и радикализирани хора и общности. Установено е, че домът и семейството, приятелите, училището и образованието, клубовете, религиозните общности и местните общини допринасят най-много за възхода на екстремизма, когато служат за лошо влияние.

Две от трите активни инициативи бяха успешни. Те са с над десетгодишна история и продължават да се прилагат на практика. Резултатите от изследването подчертават отговорността на гражданските общества в случай на борба с радикализацията и че властите трябва да дадат приоритет на подкрепата на гражданското общество с ресурси за борба с това явление. В доклада се препоръчва да се подкрепи борбата с табуто по тези трудни теми, за да се гарантира, че хората могат да поискат помощ и да се обърнат към тях, когато се чувстват несигурни или извън контрол.

4.1.5. Гърция

В Гърция има много уязвими групи към екстремистко поведение. Не са рядкост случаите, в които гръцкото общество се сблъсква с побоища и дори убийства на имигранти или малцинства, които са част от гръцкото население, като ромите или хората от съюза LOATKI.

Гърция насърчава както социалното приобщаване, така и дерадикализацията. Първото се осъществява на национално равнище с член 1 "Включване" от гръцкия Закон № 4019/2011 за социалната икономика и социалното предприемачество и други разпоредби, които насърчават процеса на социална интеграция на лица, принадлежащи към уязвими групи, главно чрез насърчаване на тяхната заетост. Независимо от правителството, много проекти по тези теми се финансират от Европейския съюз:

1. **Проектът PRIORITY по програма "Еразъм+"** (2019-2022 г.) има за цел да повиши капацитета на организациите, работещи с младежи, да инвестират в превенция, като премахват благоприятната почва за радикализация и действат като сили за интеграция.
2. **Проектът PRACTICE** (Preventing Radicalism through Critical Thinking Competences, 2018-2020) по програма "Еразъм+" има за цел да разработи иновативна и съвместна програма за непрекъснато професионално развитие в областта на превенцията на радикализацията в училищата.
3. **Финансираният от ЕС проект COMMIT** (COMMunication campaign against exTremism and radicalisation, 2020-2022 г.) има за цел да предотврати и възпре уязвимите млади хора от екстремизъм, радикализъм и тероризъм, като им предостави умения, подходящи за съвместно създаване на контранаративи, които оспорват и се противопоставят на екстремистката онлайн пропаганда.

4. Проектът YCARE по програма "Еразъм+" има за цел да изгради професионалния капацитет на специалистите от първа линия и да насърчи овластяването, участието и активното гражданство на младите хора. Това е международен проект, насочен към подпомагане на младежките консултанти в борбата срещу радикализацията.

Гърция разчита предимно на независими проекти, подкрепяни от ЕС, които се борят срещу радикализацията и екстремизма, но те обикновено продължават само няколко години и следователно засягат ограничен брой хора. Необходими са повече инициативи, подкрепяни от правителството, особено като се има предвид, че радикализацията е широко разпространена, дори в училищата. Младите хора са много уязвими и податливи на идеологии. За да бъдат ефективни действията на дадена политика или практика, те трябва да бъдат достъпни за младите хора на местата, които те често посещават, и в идеалния случай да бъдат интегрирани в образователната система.

4.1.6. Италия

Италия разполага с добре обмислени правни мерки срещу радикализацията. Единният текст на проектозаконите С. 243 и С. 3357 има за цел да въведе редица мерки, интервенции и програми за предотвратяване на подривните явления на насилствена радикализация, включително явленията на радикализация и разпространение на насилствен екстремизъм с джихадистки произход. С единния текст се създават също така Национален център по радикализация (НЦРР) към Министерството на вътрешните работи и Регионални координационни центрове (РКЦ) към префектурите на областните центрове. Тези центрове трябва да представят на CRAD годишен доклад за изпълнението на плана. В рамките на парламента е създаден Комитет за наблюдение на подривните явления на насилствена радикализация, включително тези с джихадистка матрица. Предвиждат се и редица интервенции в училищната и университетската сфера.

Бяха определени три проекта:

1. **PriMED** (Превенция и взаимодействие в транс-средиземноморското пространство) е първият голям проект (и всяко значимо действие) за предотвратяване на религиозната радикализация, стартиран от италианското правителство. В рамките на проекта бяха организирани множество курсове и семинари за местните власти, префектурите, обществената сигурност, училищата и др. *"Съдиите в сравнение, закони и съдебни насоки за борба с явленията на радикализация и*

дерадикализация на ислямистката матрица в транс-средиземноморското пространство" е един от семинарите, организирани в рамките на проекта.

2. **Проект PRACTICE по програма "Еразъм+"**, който беше изпълнен и в Гърция (за повече информация вж. глава 4.1.5.)
3. **Проектът FORWARD** има за цел да подкрепи опита с плурализма, който може да се развие в различни социални и организационни контексти, чрез иновативни и международни курсове за обучение и изследвания. Той предоставя курсове за обучение на професионалисти, за да ги направи способни и добре подготвени да работят в силно мултиетнически контексти.

Предложението за закон за регулиране на джихадистката радикализация, а оттам и на ислямския екстремизъм в Италия, беше представено още през 2020 г. На национално равнище бяха предложени много други събития и инициативи, но все още липсва справяне с въпроса за радикализацията сред по-младите хора и учениците, посещаващи начално училище.

4.1.7. Словения

Екстремизмът не е дефиниран като престъпление в словенския Наказателен кодекс и словенската правна система не включва конкретни политики по отношение на радикализацията. Въпреки това Словения работи за предотвратяване на радикализацията и екстремизма с различни заинтересовани страни чрез инициативи, програми и проекти:

1. По примера на Мрежата на ЕС за повишаване на осведомеността относно радикализацията (RAN) беше създадена **Национална мрежа от експерти по превенция на радикализацията** и в рамките на програма за обучение на обучители с подкрепата на RAN бяха обучени 21 обучители/мултипликатори от различни министерства.
2. Словения е и инициатор на инициативата за борба с тероризма в Западните Балкани (**FIRST LINE Practitioners Dealing with Radicalization Issues - Awareness Raising and Encouraging Capacity Building in the Western Balkan Region**), която обединява повече от 50 организации и донори, участващи в дейности за борба с тероризма.

3. **Стратегията за превенция на тероризма и насилствения екстремизъм (2017 г.)** е фокусирана върху "превенцията" на тероризма и насилствения екстремизъм. Формулирането на стратегията и плана за действие към нея първо ще помогне да се определят останалите заинтересовани страни, които имат отношение към предотвратяването на тероризма и насилствения екстремизъм.
4. **Проектът MATES (2016-2018 г.)** имаше за цел да разработи интердисциплинарни учебни инструменти за дерадикализация на подрастващи и млади хора. По този начин проектът разработи модел, предназначен за обучение на работещите с радикализирани юноши по пътя на ресоциализацията (надзиратели в затворите, полицейски служители, социални работници, служители по предсрочно освобождаване и съответните членове на местната общност, в която живее радикализиран човек).

Приетите документи за борба с радикализацията в Словения и развитието на националната мрежа показват силно сътрудничество между различни експерти и заинтересовани страни. Статистическите данни показват, че процентът на радикализирани лица в Словения е съответно нисък. Не можем да приемем, че приетите стратегии и подходът на сътрудничество на национално ниво са единствените фактори, които допринасят за това, тъй като броят на представителите на малцинствата в Словения е много по-малък, отколкото в други държави, поради малкото население на цялата страна, което води до по-малка радикализация.

В контекста на превенцията на радикализацията в училищата се споменава възможността за повдигане на актуални въпроси в някои предмети от областта на обществените науки или семинари с външни гости, с които учениците да разговарят за ненасилствено общуване, злоупотреба с наркотици, миграция, престъпност и т.н., но повечето от тези дейности се основават на инициативата на учителите. Религиозните институции не разполагат с установени процедури за справяне със случаи на радикализация. Вероизповеданията добавят, че биха се справили с потенциални случаи чрез разговори, по-голямо участие в самата общност и изграждане на положителни неща. Системите за предоставяне на убежище също не се занимават сами с дерадикализация, тъй като нямат достатъчно опит и познания за правните основания и ограниченията на работата си, но служителите получават допълнително образование и обучение, за да реагират адекватно на заплахата от радикализация.

Що се отнася до политиките за овластяване на жените, през 2002 г. Словения прие Закон за равните възможности на жените и мъжете, но не е приела конкретна национална стратегия или програма за социално приобщаване на младите хора. Националната програма за младежта за периода 2013-2022 г. разглежда единствено намаляването на бедността и социалното включване на младите хора в няколко области на политиката, включително заетост и пазар на труда, образование, жилищно настаняване и здравеопазване.

4.2. Част II: Оценка на социалните политики

Част II е представена от въпросника, с който събрахме обратна връзка от експертите относно събраните политики и практики. Всеки партньор събра отговорите на 5-8 участници, експерти в областта на социалното включване/дерадикализацията. Въпросите включваха общи демографски въпроси относно процеса на дерадикализация, националните подходи за дерадикализация, както и мненията и опита на експертите със съществуващите инициативи за ПВО. Профилите на хората, които участваха в проучването, бяха следните:

4.2.1. Профили на участниците

Общо 37 участници взеха участие във въпросника. 5 от Белгия, 5 от България, 7 от Кипър (1 с гръцко гражданство), 4 от Дания, 6 от Гърция, 5 от Италия и 5 от Словения. Не се интересувахме от името, пола или възрастта им, а само от професията/опита, свързан с дерадикализацията, тъй като това беше единственият важен аспект. По този начин участниците са експерти в областта и включват оператори на социални услуги, журналисти, изследователи, ръководители на проекти, учители, работещи в неправителствени организации и органи и др.

4.2.2. Общи въпроси за дерадикализацията

Според вашия опит кой пол е най-заинтересован от процеса на дерадикализация?

По-голямата част от участниците (около 60 %) от Белгия, България, Кипър, Италия и Словения заявиха, че е по-вероятно жените да се интересуват от процеса на дерадикализация и да участват в него, отколкото мъжете. Жените обикновено са по-отворени, по-разбиращи и готови да се променят, така че това не е изненадващо, но все

пак е леко песимистично, тъй като проучванията показват, че по-голямата част от хората с радикално поведение са мъже. Участниците от Дания са разделени, докато повече участници от Гърция смятат, че е по-вероятно мъжете да се интересуват от процеса на дерадикализация (66,7 %).

Коя възрастова група регистрира по-високо ниво на дерадикализация?

Повече от половината от участниците (64 %) от България, Дания, Гърция, Италия и Словения смятат, че хората на възраст 25-35 години регистрират по-високо ниво на дерадикализация в сравнение с други възрастови групи. Повечето участници от Белгия и Кипър смятат, че възрастовата група 35-45 години е най-дерадикализирана. Останалите участници от всички държави са разделени между възрастовите групи 18-24 г. и 35-45 г. като най-дерадикализирани. Възрастовите групи <18 и >45 години не се разглеждат като най-дерадикализирани.

Как определяте подхода за дерадикализация във вашата страна?

75 % от всички участници заявиха, че подходът на тяхната страна е смесен, което означава, че институциите и участниците от гражданското общество играят проактивна роля в откриването на рискови ситуации или уязвими групи, докато останалите заявиха, че подходът е репресивен, което означава, че има силен наказателноправен апарат и стабилна правна рамка по отношение на тероризма. Никой не е заявил, че подходът на страната му е интегративен, т.е. съчетаващ и двете. Участниците от Италия и Гърция бяха единодушни в гласуването си за смесения подход, докато навсякъде другаде смесеният подход беше водещ или поне 50 %.

Какви участници/институции участват в процеса на дерадикализация?

Повечето участници заявиха, че семействата, градската управа и училищата са най-ангажирани. Изненадващо, словенските участници изобщо не гласуваха за градската управа и смятаха, че останалите най-гласувани варианти са слабо ангажирани. Най-популярният вот в Словения беше за местните неправителствени организации. Участниците в другите държави гласуваха, че те (НПО) са участвали, но не толкова, колкото другите варианти. Голяма разлика имаше и при местните общности - Кипър, Дания, Гърция и Италия гласуваха, че те не участват много, ако изобщо участват, докато Белгия, България и Словения гласуваха, че те участват значително. Другите гласувания сред различните държави бяха много сходни, като най-малко ангажиран участник бяха общностите на произход.

Изберете степента на важност на горепосочените участници/институции в процеса на дерадикализация.

Отговорите основно кореспондират с предходния въпрос - това, което се счита за най-ангажиращо за всяка страна, се счита и за най-важно. За най-малко важни се смятат спортните/развлекателните дейности, общностите по произход и местните НПО, а за най-важни - градската управа, семействата и училището.

4.2.3. Мнения на участниците относно съществуващите политики/практики

Запознати ли сте с националните политики за социално включване/предотвратяване на радикализацията?

Участниците от всички страни, с изключение на Белгия, заявиха, че не са запознати с националните политики или ако са запознати, те са свързани със социалното приобщаване, но не и с предотвратяването на радикализацията. Познаването на националните политики не е достатъчно или те изобщо не съществуват. В Белгия всички заявиха, че са запознати с тях.

Доколко ефективни са тези политики според вашите знания и опит?

Тъй като повечето участници не бяха запознати с политиките, те не можеха да преценят тяхната ефективност или съответно казваха, че те не са ефективни. Дори и политиките да са били прилагани, те не са били успешни. Участниците от Белгия и Кипър изразиха мнение, че те са били много ефективни.

Запознати ли сте с някакви национални политики, свързани с равенството между половете и овластяването на жените?

70 % от всички участници отговориха, че по един или друг начин са запознати с националните политики, свързани с равенството между половете и овластяването на жените, като някои от тях дори назоваха конкретно политиките. Във всички държави повече участници са знаели за политиките, отколкото тези, които не са ги познавали.

Как бихте коментирали ефективността на чувствителните към пола подходи в процесите на социално включване и дерадикализация?

Участниците от Белгия, Кипър и Гърция изразиха предимно одобрението си за прилаганите политики, докато участниците от други страни заявиха, че е необходимо да

се направи повече. Намеренията са добри, но не са изпълнени добре. Негативната оценка може да се обясни и с липсата на квоти за мъже и жени или с липсата на съществуващи/известни политики.

Използвате ли активно тези политики (социално включване/дерадикализация/равенство между половете) в работата си?

Повечето участници заявиха, че редовно прилагат политиките или ги популяризират. Гръцките участници също така отбелязаха, че тъй като такива не съществуват на национално равнище, те прилагат свои собствени на работното си място. Един датски участник заяви, че макар да не използват политиките на работното си място, в ежедневието си имат предвид несъзнателните предразсъдъци в начина, по който говорят.

Искате ли да промените съществуващите политики по някакъв начин?

Бяха изразени следните предложения: повече подкрепа от страна на държавата за публични и недържавни инициативи, отчитане на всички видове равенство (пол, раса, националност, увреждания), актуализирани и преразгледани политики с по-кратки срокове на валидност, повече практически решения, налагане на изпълнението в гражданското общество/активно ангажиране на различни заинтересовани страни и съответно мониторинг на изпълнението и степента на успех.

По скалата от 1 до 5, където 1 = много слабо и 5 = много силно, до каква степен смятате, че цифровата среда представлява заплаха за радикализирането на младите хора в днешно време? Защо?

Почти всички участници са съгласни или напълно съгласни, че цифровият свят застрашава в голяма степен всички социално чувствителни области. ИДИЛ беше посочена като пример за това, тъй като тя даде важен пример за това, когато успя да вербува много хора от европейска територия.

Свободният и лесен достъп без филтриране, слабото критично мислене и липсата на знания, използването на "бисквитки" и историята на търсенето (поради алгоритмите, които ви държат в "балон") стесняват каналите за търсене в интернет и представляват някои от основните рискове, които излагат особено уязвимите хора на екстремистка пропаганда. В същото време широкият обхват (дори на социално изключени хора) и използването на интернет от малки деца и по-податливи хора представляват голямо

препятствие по пътя на контрола на радикализацията. Освен това интернет може не само да предизвика радикализация, но и да спре дерадикализацията.

5. A4: Проучвания на възприятията в участващите в проекта държави

Тази дейност беше насочена към проучване на възприятията за политиките и проектите за PVE по отношение на ефективността, общественото въздействие и въздействието върху поведението на индивида в областите с лоша инфраструктура за социално приобщаване. Въздействието на мерките за социално приобщаване/или липсата на такива върху радикализацията на младежите беше проучено чрез дълбочинни интервюта.

В периода от 14. ноември 2022 г. до 20. декември 2022 г. всяка партньорска организация по проекта проведе интервюта с най-малко 3 експерти в своите държави, общо 25. Експертната, опитът и професионалният опит на интервюираните обхванаха широк спектър от областта и по този начин изпълниха целта на дейността.

Въпросите по време на интервюта бяха следните:

1. Кои инициативи бихте отличили като ефективни или уникални по отношение на предотвратяването или борбата с радикализацията? - Какви са известните ефекти от тях?
2. Според вас кои елементи трябва да бъдат включени в една инициатива, която служи за дерадикализация?
3. Какво мислите за противодействието на радикализацията чрез подход, основан на игри? Как смятате, че това може да бъде полезно?
4. Какви според вас са необходимите умения, които младите хора трябва да притежават, за да се противопоставят на радикализацията?

Заклученията, направени по време на интервюта, са следните:

Инициативите играят огромна роля за предотвратяване на радикализацията. Някои от интервюираните съобщиха за липсата на общо обществено ръководство за превенция и противодействие на радикализацията. Причината за това може да е, че се съобщава само за няколко случая на радикализация и въпросът не се разглежда допълнително. По-голямата част от случаите също така могат да бъдат обозначени като "екстремизъм", а не като радикализация; екстремизмът е човек или група, които използват страх/насилие/терор, за да постигнат промяна, а радикализацията е процесът, при който хората навлизат в екстремизма.

Образователната система, правото и правосъдието, дейностите/ценностите на политическите партии и организациите на гражданското общество, които се фокусират върху общественополезна дейност, оказват влияние върху младите хора и са пряко отговорни за тяхното развитие по отношение на радикализацията. От решаващо значение е да се повлияе на превенцията от ранна възраст чрез правилно откриване на странно поведение и повишаване на осведомеността във всички възрастови групи, както и обучение на специалисти в образователните институции. Макар че семействата могат да предотвратят радикализацията и да помогнат за дерадикализацията, твърде голямото им участие и приютяване може да има обратен ефект - младежите могат да станат крехки, чувствителни и неспособни да се справят с трудностите. Освен това, ако семейството вече има екстремистки възгледи, детето е обречено да попадне на радикални възгледи.

Показването на добри примери за обществени ценности чрез включването им в закона и спазването му, интегрирането им в образователната система от ранна възраст и предлагането на смислени дейности (като спорт и извънкласно образование) също намалява склонността на индивида към радикализация. Като се има предвид, че най-честите причини, които тласкат хората към радикализация, са липсата на информация, невежеството и социалното изключване (гняв), създаването на местни групи, които биха предложили на младежите както знания, така и чувство за принадлежност, би могло значително да намали радикализацията и да помогне за дерадикализацията.

Що се отнася до игрите като стратегия за дерадикализация, те бяха сметени за иновативен и вероятно ефективен метод. Преобладаващото мнение беше, че трябва да подходим към проблемите, като мислим за това към кого се обръщаме. Като се има предвид, че компютърните игри са най-голямата част от развлеченията и комуникацията на младите хора, много разумно е да се опитаме да дерадикализираме и предотвратим екстремисткото насилие чрез образователна игра. Видеоигрите могат да бъдат полезен инструмент за постигането на тази цел, ако под наблюдение преподават индоктринация, емпатия, толерантност, критично мислене, уважителен диалог, солидарност, отговорност и разрешаване на конфликти. Тя трябва да включва ненасилствени техники за насърчване на сътрудничеството между играчите, като същевременно предоставя практически причини за честна игра. Ролевите игри могат да тренират емпатията за разбиране на чуждите борби и препятствия или да бъдат инструмент за опознаване на гледната точка на друга култура и по този начин да спомогнат за повишаване на съпричастността, търпението и приемането.

Общото съгласие относно уменията, които младите хора трябва да придобият, за да се противопоставят на радикализацията, е следното: конструктивният диалог, толерантността към многообразието, емпатията, търпението, критичното мислене и приемането ще създадат по-отворен човек, който е по-вероятно да се противопостави на радикализацията. Обстоятелствата, които спомагат за придобиването на горепосочените умения, са възможността да се сблъскаш с конкретни (и реални) казуси, благоприятната семейна среда, училището, приятелите и общността, които влияят върху ценностната система и социализацията на индивида.

Заклучение и препоръки

Този доклад разкрива ценна информация за националните инициативи и тяхната ефективност. Докато в някои страни има добре обмислени и реализирани инициативи на правителствено ниво (Белгия, Дания, Италия), в други или има законови рамки, които се фокусират върху някои аспекти на проблема (България, Словения, Кипър), или се разчита почти изцяло на проекти, независими от правителството (Гърция). Изненадващо е, че Гърция, която се бори в по-голям мащаб с много видове радикализация (анархистка крайнолява, ислямистка, крайнодясна), не е въвела силна правна основа за предотвратяване на подобно поведение. Въпреки че проектите допринасят за превантивните мерки, те продължават най-много няколко години и засягат по-малък брой хора. Докато не бъдат разработени други инициативи, те все пак изпълняват съществена функция.

Резултатите от проучванията доказват, че **местните инициативи, програмите за обучение и участието на гражданските общества** като цяло са успешни, тъй като те познават и получават доверието на общностите, от които са част. Още повече, че присъединяването към местни групи и създаването на възможности за младите хора да бъдат част от нещо може да предотврати самотата, изоставянето и невежеството, които са основните причини за радикализация. Съюзът между местните инициативи и държавните институции оптимизира усилията за превенция.

Концепциите за **оценяващ диалог, разпространяване на факти**, предоставяне на инструменти на младите хора и развиване на критичното им мислене са препоръчителни подходи при изграждането на устойчивост и промяна на нагласите. **Докладите и научнообоснованите методики** са много важни за една система, за да се планират конкретни инициативи и дейности. Друг аспект на диалога е терминологията - в днешно време езикът, използван за описване на радикализацията, е войнствен и не допринася за разбирането на проблема и за проактивни решения.

Освен Кипър, почти никоя друга държава не се фокусира върху конкретни инициативи, които да включват **овластяването на жените на правителствено ниво** - ако го прави, то е напълно отделено от инициативите за радикализация и екстремизъм. Често се твърди, че майките са в идеална позиция да забележат рано признаците на радикализация и да предадат приобщаващите ценности на следващото поколение. В резултат на това жените могат да играят важна роля в предотвратяването и борбата с

насилствения екстремизъм и радикализацията, но мненията на експертите все още не са единодушни.

Учителите и образователната система, като едни от основните участници в превенцията на радикализацията, са значително по-слабо проучени и подценени. Поради постоянно развиващия се феномен на радикализацията непрекъснатото търсене на нови решения е от решаващо значение наред с прилагането на превантивни мерки в среда, която култивира такова поведение. Съществува голям потенциал за прилагане на превантивни мерки в образователните институции, например за повишаване на осведомеността относно капаните на радикализацията в цифровата среда, където младите хора прекарват все повече време и следователно представляват най-уязвимата целева група към подобни екстремни поведения.

Борбата с радикализацията чрез игри би могла да бъде ефективен метод поради популярността на видеоигрите сред младежите и възможността да се "преживее" животът на друг човек. Необходим е обаче внимателен и контролиран подход, за да не се стигне до по-нататъшно налагане на екстремистки възгледи. Не трябва да се включва насилие или остър език.

Литература и веб източници

- De vlaamse minister van binnenlands bestuur, inburgering, wonen, gelijke kansen en armoedebestrijding. *Actualisering van het actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering*. 3. April 2015. Available: https://preventie-radicalisering-polarisering.vlaanderen.be/sites/preventie-radicalisering-polarisering/files/actieplan_preventie_radicalisering_actualisatie_20170602.pdf
- Dzhhekova, R, Mancheva, M, (2016) Radicalisation in Bulgaria. Threats and Trends
- Dzhhekova R., Ralchev S., Stoyanova N. *COUNTRY PAPERS ON MACRO-LEVEL DRIVERS: Drivers of radicalisation and violent extremism in the light of state dynamics in MENA and the Balkans: BULGARIA*. European Institute of the Mediterranean, July 2021. Available: https://h2020connekt.eu/wp-content/uploads/2021/09/Bulgaria_CONNEKT_Macro_Drivers.pdf
- CSD. *10+1 Good Practices in Preventing Intolerance, Discrimination, and Group Hatred in Central and Eastern Europe*. Sofia: CSD, 2020.
- *Undersøgelse af tre indsatser over for negativ social kontrol samt radikalisering*, VIVE og forfatterne, København 2021
- *Kort fortalt*, Undersøgelse af tre indsatser over for negativ social kontrol og radikalisering. Anika Liversage & Line Mehlsen, Følgforskingsrapport fra VIVE, Udlændinge og Integrationsministeriet, 2021
- *Den nationale handlingsplan til forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol*, Styrelsen for international rekruttering og integration, Oktober 2020
- *Svar på 10-forespørgsel vedrørende Aarhus-modellen for antiradikalisering*, Socialforvaltningen. Aarhus Kommune, 2015
- *Evaluering af myndighedsindsatsen forud for og i forbindelse med terrorhændelsen den 14. og 15. februar 2015 i København*. København: Rigspolitiet, 2015.
- *Modstandskraft mod radikalisering og voldelige ekstremisme*, CERTA Intelligence & Security, TrygFonden. 2017
- *Antidemokratiske og Ekstremistiske miljøer I Danmark: en kortlægning*, København: SFI 2014. Regeringen, 2015
- *Et stærkt værn mod terror: 12 nye tiltag mod terror*. Regeringens handlingsplan. København: Justitsministeriet. 2015
- Council of Europe. 2015. *Prevention of radicalisation and manifestations of hate at grassroots level*. Available: <https://rm.coe.int/168071b265>
- Sotlar, A. 2005. *Nekateri problemi pri zaznavanju in definiranju ekstremizma v družbi*. V G. Meško, M. Pagon, B. Dobovšek (ur.), *Izzivi sodobnega varstvoslovja* (str. 273- 279). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varstvene vede
- Černigoj, A. 2020. *Preprečevanje radikalizacije v Republiki Sloveniji - od represivnega k vseskupnostnemu pristopu*. V *Varstvoslovje* (str. 100- 114). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

- Marone F. *Ties that Bind: Dynamics of Group Radicalisation in Italy's Jihadists Headed for Syria and Iraq*. The International Spectator, 2017.

Other web sources:

- https://finance.belgium.be/en/about_fps/institutions_dependent_upon_fps_finance/financial_intelligence_processing_unit
- <https://cuta.belgium.be/>
- https://www.federation-wallonie-bruxelles.be/index.php?id=detail_article&no_cache=1&tx_cfwarticlefe_cfwarticlefront%5Baction%5D=show&tx_cfwarticlefe_cfwarticlefront%5Bcontroller%5D=Document&tx_cfwarticlefe_cfwarticlefront%5Bpublication%5D=1753&cHash=c1a49278999ea1e89622402808b04533
- <http://ymcadobrich.ngobg.info/>
- <https://www.home4cooperation.info/>
- http://www.mjpo.gov.cy/mjpo/mjpo.nsf/sectorgend02_el/sectorgend02_el?OpenDocument
- <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/cyprus>
- <https://politis.com.cy/politis-new>
- <https://www.nicosia.org.cy/el-GR/discover/cultural-centers/41162/>
- <https://www.unic.ac.cy/centres/academically-affiliated-institutions/mediterranean-institute-of-gender-studies-migs/>
- <https://www.yumpu.com/da/document/view/24461285/dialogkorpset-social>
- https://base.socioeco.org/docs/onom_4019.2011.pdf <https://practice-school.eu/el/>
- <https://www.grtimes.gr/ellada/ekdilosi-gia-tin-exaplosi-toy-diadiktyakoy-extremismoy-stoys>
<https://commitproject.eu/support-line/>
- <https://commitproject.eu/> <https://priority-project.eu/#our-aim>
- https://www.socioeco.org/bdf_fiche-legislation-67_en.html <https://www.ycare.eu/el/>
- <http://documenti.camera.it/leg18/dossier/pdf/AC0367b.pdf>
- <http://giuri.unife.it/it/dipartimento/archivio-eventi/anno-2021/workshop-radicalizzazione-e-sistema-informativo-media-e-social-network-nei-processi-di-radicalizzazione#null>
- <https://practice-school.eu/the-project/>
- <http://www.forwardproject.unisi.it/en/descrizione-progetto/>
- <https://www.gov.si/teme/boj-proti-terorizmu/>
- <https://www.almamater.si/projekt-mates-s371>
- <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3418>
- <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/slovenia/43-strategy-for-the-social-inclusion-of-young-people>
- <https://www.berlingske.dk/samfund/skudt-ned-efter-bogreception-her-er-bogens-fortaelling-om-nedim-yasar>
- <https://www.dr.dk/nyheder/tema/nedim-yasar-draebt>

- <https://www.dr.dk/nyheder/indland/draebt-eks-bandeder-var-igennem-exit-program-saadan-fungerer-det>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Nedim_Yasar
- https://podimo.com/dk/shows/5d1d7451-e6bd-4b31-b84b-e9670078a8b4?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=DK_PERFORMANCE_DSA_CONTENT&utm_term=NA&utm_content=NA&gclid=Cj0KCQjw852XBhC6ARIsAJsFPN02XwTk71TEuDNpntkpe5tbub--N_tMnD-Q5fPsg_P8_BLMQCNCZrgaAsAnEALw_wcB
- <https://parallaximag.gr/>
- <https://www.newsbomb.gr/>
- <https://actearly.uk/real-stories/>
- https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/pages-from-radikalizacija-v-smeri-nasilja_knjizni-blok_tisk.pdf?sfvrsn=2
- https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran_en
- <https://www.eryica.org/>
- <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/uprava-za-probacijo/o-upravi/>
- <https://www.gov.si/en/topics/counter-terrorism-efforts/>

Additionally, there are some EU-funded projects that offer toolkits or information on radicalization:

- <http://www.dare-h2020.org/>
- <https://yeip.org/>
- <https://trivalent-project.eu/relevant-projects/>
- <https://www.precobias.eu/>
- <https://www.extremelyeunited.eu/>
- <https://dradproject.com/>
- <https://participation-in.eu/>
- <https://ct-morse.eu/projects/>
- <https://counter-project.eu/>
- <https://www.pave-project.eu/>
- <http://grease.eui.eu/about/project/>
- <https://www.sereny.eu/>
- <https://www.frstrategie.org/en/programs/european/impact-europe>
- <https://prepare-project.eu/>
- <https://efus.eu/topics/project-practices-partnership-against-violent-radicalisation-in-cities/>
- <https://h2020connekt.eu/the-project/>

- <https://dradproject.com/>
- <https://participation-in.eu/>
- <https://ct-morse.eu/projects/>
- <https://counter-project.eu/>
- <https://www.pave-project.eu/>
- <http://grease.eui.eu/about/project/>
- <https://www.sereny.eu/>
- <https://www.frstrategie.org/en/programs/european/impact-europe>
- <https://prepare-project.eu/>
- <https://efus.eu/topics/project-practicies-partnership-against-violent-radicalisation-in-cities/>
- <https://h2020connekt.eu/the-project/>